

PSIHOLOŠKA OTPORNOST I KVALITETA ŽIVOTA: RAZLIKE IZMEĐU UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE I UČENIKA GLAZBENE ŠKOLE

Renata Miljević-Riđički¹, Davor Brđanović²

¹ Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

² Glazbena škola u Varaždinu, Hrvatska

renata.miljevic@ufzg.hr; davor.brđanovic1@gmail.com

Primljeno: 8. 8. 2020.

Ovim se istraživanjem provjerilo razlikuju li se prema psihološkoj otpornosti i kvaliteti života učenici osnovne škole koji dodatno pohađaju i glazbenu školu, od onih koji nisu uključeni u dodatnu glazbenu izobrazbu. Usto, s obzirom na školu koju učenici pohađaju, provjereno je postoje li razlike u promatranim varijablama prema spolu. U istraživanju su sudjelovali učenici usporedivog uzrasta – završnih razreda osnovne škole te završnih razreda osnovne glazbene škole. Uzorak je bio prigodni, ukupno 218 učenika (112 polaznika osnovne škole i 106 učenika koji uz osnovnu pohađaju i osnovnu glazbenu školu). Korišten je Ungarov upitnik otpornosti (CYRM-28) i Upitnik kvalitete života (Kidscreen Questionnaire-52). Rezultati su prikazani putem deskriptivnih statističkih pokazatelja i obrađeni dvosmjernom analizom varijance. Učenici koji uz općeobrazovnu dodatno pohađaju i osnovnu glazbenu školu iskazali su veću otpornost i kvalitetu života. Statistički značajna razlika njihovih iskaza prema spolu – interakcija spola i škole – nije se pokazala. Istraživanje je ukazalo na bavljenje glazbom kao potencijalni zaštitni faktor u razvoju psihološke otpornosti i kvalitete života kod djece.

Ključne riječi: *djeca, glazba, Kidscreen upitnik, Ungarov upitnik, psihološki zaštitni faktori, životna prilagodba*

Uvod

Kad se govori o otpornosti, preciznije – psihološkoj otpornosti djece, treba uzeti u obzir izloženost rizičnim čimbenicima u razvoju s jed-

ne strane te mogućnost pozitivne prilagodbe na teške životne situacije uz podizanje kvalitete vlastitog života s druge strane. Rutter (2006, 1) definira otpornost kao »interaktivni koncept koji se odnosi na odupiranje okolinskim rizicima i prevladavanje životnih nedaća«. Zaštitni faktori se, osim u samom djetetu (individualni kapaciteti), nalaze u njegovoj okolini ako je podržavajuća te u mogućnostima (npr. edukativnima) koje pruža zajednica.

Modeli otpornosti razlikuju se prema tome kojim zaštitnim ili rizičnim faktorima daju prednost. Modeli orijentirani na osobu pretežno se bave analizama slučaja, biografijama i autobiografijama osoba koje su imale velike teškoće ili prepreke u razvoju, ali su se uspjele oduprijeti i uspjeli u životu. Premda su pojedinačne priče vrlo zanimljive i potiču na istraživanja, njihove podatke ne možemo generalizirati (Masten, 2015), što im je veliki nedostatak.

Modeli orijentirani na različite varijable koriste multivarijatnu statistiku. Također, orijentirani su na faktore koji mogu kompenzirati rizik ili moderirati efekte rizika. U istraživanjima otpornosti nastoje obuhvatiti i osobne faktore i različite okolinske varijable – primjerice odnose u različitim djetetovim okruženjima, ponudu obrazovanja ili pomoć koju djeca mogu dobiti u zajednici. Masten (2015) navodi kako glazbeni talent djeteta može kompenzirati negativna iskustva kod kuće. To je samo jedan od primjera kako medijatori i moderatori mogu utjecati na dječje ishode.

Učenici koji pored škole nalaze vremena za dodatne aktivnosti i pokretani intrinzičnom motivacijom aktivno u njima sudjeluju time mogu dobiti priliku za razvoj vlastite psihološke otpornosti. Istraživanja koja govore o zaštitnim faktorima na razini zajednice ukazuju na važnost izvanškolskih aktivnosti za njihov razvoj (Vanderbilt-Adriance, Shaw, 2008). Pri tom su važni i osobni faktori i kontekst u kojemu se aktivnosti odvijaju (Reverdito *et al.*, 2017). Postoje različiti oblici kontekstualne kompetencije, a pozitivni angažman u dvije ili više aktivnosti vodi do pozitivnih razvojnih ishoda (Seidman, Pederson, 2003).

Aktivnosti koje su vezane uz glazbu već i kod djece koja ju samo slušaju bilo tijekom učenja bilo u slobodno vrijeme, bez namjere da se glazbom podrobnije bave, mogu na njih imati blagotvoran učinak. Budući da »zvučni valovi potiču moždane valove« (Jackson, 2009, 133), slušanje glazbe može pomoći u poboljšanju ponašanja, emoci-

onalnog stanja, pamćenja, motivacije, učenja i kreativnosti (Jackson, 2009; Sharda *et al.*, 2019). Osim što može poboljšati kvalitetu učenja i potaknuti kreativnost (Campbell, 2005), slušanje glazbe kroz terapijsku praksu – glazbenu terapiju, pomaže u ublažavanju različitih mentalnih i fizičkih problema (Breitenfeld, Majsec Vrbanić, 2011).

»Glazbena aktivnost uključuje gotovo sva područja u mozgu koja poznamo i gotovo sve neuronske podsustave.« (Levitin, 2016, 86)

Neuroznanost, proučavajući mozak glazbenika, otkriva da glazbenici mogu imati razvojne prednosti u usporedbi s neglazbenicima. Primjerice »masa vlakana koja povezuje dvije moždane polutke – znatno je veća kod glazbenika nego kod neglazbenika, a osobito kod glazbenika koji su rano počeli vježbati« (Levitin, 2016, 216), iako nema dokaza da to vodi ka povećanju sposobnosti u drugim neglazbenim područjima. Dokazano je međutim da slušanje kvalitetne glazbe, koja u svojoj odgojnoj i estetskoj funkciji kod slušatelja pobuđuje i razvija pozitivne emocije i/ili ponašanja, »ograničava aktivnost područja mozga zaduženih za anksioznost i potiče ono zaduženo za sreću« (Spitzer, 2018, 307).

Ponašanje tijekom slušanja glazbe pokazuje da je ona »duboko ukorijenjena u emocionalni sustav« (Motte-Haber, 1990, 151) pa se, primjerice u pubertetu, mladi često ne prepuštaju glazbi toliko zbog nje same koliko zbog njenog opuštajućeg ili pobuđujućeg djelovanja.

Odgojna uloga glazbe i njezin utjecaj na razvoj ličnosti i kvalitetu života prepoznati su još u staroj Grčkoj gdje je glazba bila neizostavan dio školovanja slobodnih građana (Brđanović, 2013). Aristotel (1992) smatra da, osim toga što je ona bliska mladima, glazbu treba poučavati jer je neizostavna u dobrom odgoju, jer njeno slušanje čisti dušu, ona je sastavni dio života koji je dostojan slobodnog građanina te, ne manje važno, ona opušta i odmara nakon napornog rada.

»Što se tiče muzike mogao bi tkogod dvoumiti. Jer danas se njome ljudi bave uglavnom radi užitka, dok je ona izvorno uključena u odgoj zbog toga što sama narav zahtijeva, kao što je često rečeno, ne samo da se ispravno poslom bavimo, nego i da možemo lijepo uživati u dokolici.« (Aristotel, 1992, 259)

Literatura koja se bavi istraživanjem ovog područja – utječe li i kako bavljenje glazbom pohađanjem osnovne glazbene škole na dječju psihološku otpornost i kvalitetu života – vrlo je skromna. Istraživanja o utjecaju bavljenja glazbom na kvalitetu života starijih pokazuju da

aktivno muziciranje u dobi iznad pedeset godina poboljšava socijalnu uključenost, zadovoljstvo životom, osnažuje i štiti od depresije (Creech *et al.*, 2013). U svjetlu poboljšanja kvalitete i zadovoljstva životom mogu se tumačiti i nalazi o pozitivnim učincima aktivnog bavljenja glazbom, napose sviranja klavira na smanjenje osjećaja stresa kod studenata u dobi od 19 do 26 godina (Toyoshima *et al.*, 2011).

Djeca koja danas pohađaju glazbenu školu većinom se nesumnjivo glazbom bave »zbog vlastitog ispunjenja i zadovoljstva koje im glazba pruža« (Brđanović, 2019, 649) pri čemu im je stalo i da razviju svoje glazbene kompetencije (Brđanović, 2019).

Pohađanje glazbene škole, uz stjecanje glazbenih znanja i vještina, širi socijalnu mrežu te daje mogućnost stjecanja socijalnih vještina poput asertivnosti, rada u timu, suočavanja s uspjehom i neuspjehom, ono potiče razmišljanje i kreativnost (Brđanović, 2015).

»Samostalnim javnim sviračkim nastupima dodatno se stječe iskustvo, samopouzdanje, sposobnost snalaženja u neočekivanim situacijama i vještina javnog prezentiranja vlastitih postignuća.« (Brđanović, 2017, 440)

Bavljenje glazbom i druženje s vršnjacima sličnih glazbenih interesa u okviru glazbene škole dobar je način za razvoj i podizanje razine osobnog samopouzdanja kao značajnog elementa otpornosti. S tim je u suglasju i jedna od strategija za poticanje otpornosti kod djece i mladih koju preporučaju Masten i Reed (2002) – poticanje prijateljstva djece s prosocijalnim vršnjacima u izvannastavnim aktivnostima. Pripadanje još jednoj grupi vršnjaka sa sličnim interesima (osim razredu u redovnoj školi), mogućnost povezivanja s kompetentnim odraslim osobama, usvajanje novih vještina i dodatna motivacija za postignućem povećavaju otpornost mladih osoba (Masten, 2015).

Istraživanja Belošević i Ferić (2020) o odnosu spola i otpornosti pokazuju da djevojke postižu više vrijednosti u aspektima otpornosti kao što su suradnja, empatija i komunikacija te vještine rješavanja problema, a mladići postižu više vrijednosti kad se radi o samosvijesti i samoučinkovitosti. Spolne razlike u odnosu na pojedine aspekte individualne otpornosti tumače se razlikama u socijalno-emocionalnoj zrelosti između spolova (Belošević, Ferić, 2020). Postoje razlike i u suočavanju sa stresnim situacijama – žene češće od muškaraca traže podršku od drugih, dok se muškarci oslanjaju na svoju neovisnost, što se pripisuje razlikama u socijalizaciji dječaka i djevojčica (Sneed *et al.*,

2006). Pulla (2019) također piše o spolnim razlikama u strategijama suočavanja, ističući kako su žene više usredotočene na emocije, a muškarci na probleme.

Cilj i problemi istraživanja

Polazeći od spoznaja o pozitivnom učinku glazbenih aktivnosti na dječji razvoj, cilj ovog istraživanja bio je provjeriti postoje li razlike u iskazu psihološke otpornosti i kvalitete života između učenika osnovne škole koji dodatno pohađaju glazbenu školu i onih koji nisu uključeni u dodatnu glazbenu izobrazbu. Također, željelo se provjeriti interakciju između varijabli spola i pohađanja odnosno nepohađanja glazbene škole – razlikuju li se u promatranim varijablama psihološke otpornosti i kvalitete života djevojčice i dječaci koji pored osnovne idu i u glazbenu školu od djevojčica i dječaka koji idu samo u osnovnu školu. S obzirom na navedene ciljeve postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze istraživanja:

Problem 1. Ispitati razlike u psihološkoj otpornosti između učenika općeobrazovne osnovne škole koji dodatno pohađaju osnovnu glazbenu školu i učenika općeobrazovne osnovne škole koji nisu uključeni u dodatnu glazbenu izobrazbu.

Hipoteza 1. Učenici koji pored općeobrazovne osnovne pohađaju i osnovnu glazbenu školu iskazuju statistički značajno višu psihološku otpornost u odnosu na njihove vršnjake koji pohađaju samo općeobrazovnu osnovnu školu.

Problem 2. Ispitati razlike u kvaliteti života između učenika općeobrazovne osnovne škole koji dodatno pohađaju osnovnu glazbenu školu i učenika općeobrazovne osnovne škole koji nisu uključeni u dodatnu glazbenu izobrazbu.

Hipoteza 2. Učenici koji pored općeobrazovne osnovne škole pohađaju i osnovnu glazbenu školu iskazuju statistički značajno višu kvalitetu života u odnosu na njihove vršnjake koji pohađaju samo općeobrazovnu osnovnu školu.

Problem 3. Ispitati razlike u iskazanoj psihološkoj otpornosti prema spolu kod učenika općeobrazovne osnovne škole koji dodatno pohađaju osnovnu glazbenu školu i učenika općeobrazovne osnovne škole koji nisu uključeni u dodatnu glazbenu izobrazbu.

Hipoteza 3. U promatranim varijablama psihološke otpornosti postoji statistički značajna razlika između djevojčica i dječaka koji pored općeobrazovne osnovne idu i u osnovnu glazbenu školu te između djevojčica i dječaka koji idu samo u općeobrazovnu osnovnu školu.

Problem 4. Ispitati razlike u iskazanoj kvaliteti života prema spolu kod učenika općeobrazovne osnovne škole koji dodatno pohađaju osnovnu glazbenu školu i učenika koji nisu uključeni u dodatnu glazbenu izobrazbu.

Hipoteza 4. U promatranim varijablama kvalitete života postoji statistički značajna razlika između djevojčica i dječaka koji pored općeobrazovne osnovne idu i u osnovnu glazbenu školu te između djevojčica i dječaka koji idu samo u općeobrazovnu osnovnu školu.

Uzorak i metoda

Sudionici

U istraživanju su sudjelovali učenici II. osnovne škole iz Varaždina, Osnovne škole Jabukovac iz Zagreba, Glazbene škole u Varaždinu i Glazbene škole Alberta Štrige iz Križevaca. Učenici su bili usporedivog uzrasta:¹ završnih razreda osnovne škole (7. i 8.) i završnih razreda osnovne glazbene škole (5. i 6.). Uzorak je bio prigodni: ukupno 218 učenika (112 polaznika osnovne škole te 106 učenika koji uz osnovnu školu pohađaju i osnovnu glazbenu školu).

Tablica 1. Frekvencija ispitanika s obzirom na školu i spol

			N
Škola koju učenik polazi	1	osnovna škola	112
	2	glazbena škola	106
Spol ispitanika	1	ženski	123
	2	muški	95

¹ U Republici Hrvatskoj općeobrazovna osnovna škola traje 8, a osnovna glazbena škola 6 godina. Praksa je da učenici s polaskom u 3. razred općeobrazovne osnovne škole upisuju 1. razred osnovne glazbene škole. Tako su učenici 7. razreda općeobrazovne osnovne i 5. razreda osnovne glazbene te, analogno tome, učenici 8. razreda općeobrazovne i 6. razreda osnovne glazbene škole vršnjaci.

Svi ispitanici dostavili su pismeni pristanak za sudjelovanje u istraživanju sukladno *Etičkom kodeksu istraživanja s djecom* (Vijeće za djecu Vlade RH, 2003). Uпитnici su primijenjeni za vrijeme redovne nastave, i u glazbenoj i u osnovnoj školi, tijekom 2018. godine.

Instrumenti

U istraživanju su korišteni sljedeći instrumenti: *Ungarov upitnik otpornosti (Child and Youth Resilience Measure, CYRM-28)* i *Upitnik kvalitete života za djecu i adolescente (The Kidscreen Questionnaire-52, KIDS)*.

Ungarov upitnik otpornosti (Child and Youth Resilience Measure, CYRM-28)

Upitnik se sastoji od 28 čestica koje se odnose na pojedinca, njegov odnos s obitelji te odnos s vršnjacima i pripadanje zajednici (Ungar, 2008; Ungar i Liebenberg, 2011; Liebenberg *et al.*, 2012). U izradi i validaciji instrumenta sudjelovali su istraživači iz 11 zemalja (Liebenberg *et al.*, 2013), a do danas je preveden na više od 20 jezika, uključujući hrvatski. Obrazac podskala može varirati ovisno o spolu ispitanika (Liebenberg *et al.*, 2012).

Upitnik sadrži tri podskale s tvrdnjama. Stupanj slaganja sa svakom tvrdnjom iskazuje se na skali od 1 (uopće ne) do 5 (uglavnom da). Viši rezultati predstavljaju veći stupanj otpornosti.

- Podskala CR Individual (Pojedinač) sastoji se od 11 čestica. Primjer čestice: »Pokušavam završiti ono što sam započeo/la.«
- Podskala CR Caregiver (Obitelj) sastoji se od 7 čestica. Primjer čestice: »Osjećam se sigurno kad sam sa svojom obitelji.«
- Podskala CR Context (Okruženje) sastoji se od 10 čestica. Primjer čestice: »Ponosan/na sam što sam građanin Hrvatske.«

Sve podskale, kao i cjelokupna skala, pokazuju dobru pouzdanost pri čemu se Cronbach alpha (α) koeficijent pouzdanosti podskala kreće od 0,75 do 0,79, a Cronbach alpha cijele skale od 28 čestica iznosi 0,88. Zakrivljenost (skewness) distribucija svih podskala unutar je raspona [-2,00, 2,00], a zaobljenost (kurtosis) unutar raspona [-7,00, 7,00] stoga se, prema Byrne (2010), ove distribucije mogu smatrati normalnima.

Upitnik kvalitete života za djecu i adolescente
(*The Kidscreen Questionnaire-52, KIDS*)

Upitnik *Kidscreen* objavila je grupa europskih autora u okviru projekta »Screening and Promotion of Health-related Quality of Life of Children and Adolescents: A European Public Health Perspective« (The Kidscreen Group Europe, 2006). Hrvatska verzija upitnika inicijalno je nastala radi ispitivanja u svrhu izrade doktorske disertacije Marije Lorger (2011), koja je dobila dozvolu autora za pripremu i korištenje *Kidscreen* upitnika na hrvatskom jeziku te je danas predstavnica za Hrvatsku kojoj se mogu obratiti drugi istraživači (poput autora ovog rada) ukoliko žele koristiti upitnik. Upitnik se sastoji od 10 podskala koje propituju različite dimenzije kvalitete života.

1. Podskala Tjelesna aktivnost i zdravlje (Tjelesna dobrobit) sastoji se od 5 čestica. Primjer čestice: »Jesi li se osjećala/osjećao dobro i u formi?«
2. Podskala Osjećaji (Psihološka dobrobit) sastoji se od 6 čestica. Primjer čestice: »Jesi li se osjećala/osjećao sretna/sretan što postojiš?«
3. Podskala Opće raspoloženje sastoji se od 7 čestica. Primjer čestice: »Imaš li osjećaj da ništa u tvom životu ne ide kako treba?«
4. Podskala O tebi (Samopoimanje) sastoji se od 5 čestica. Primjer čestice: »Bi li htjela/htio nešto promijeniti na svom tijelu?«
5. Podskala Slobodno vrijeme sastoji se od 5 čestica. Primjer čestice: »Jesi li imala/imao dovoljno prilika da budeš vani?«
6. Podskala Život unutar doma i obitelji sastoji se od 6 čestica. Primjer čestice: »Jesu li te roditelji razumjeli?«
7. Podskala Novčana pitanja sastoji se od 3 čestice. Primjer čestice: »Imaš li dovoljno novca za druženje s prijateljima?«
8. Podskala Prijatelji (Odnos s vršnjacima) sastoji se od 6 čestica. Primjer čestice: »Jesi li provodila/provodio vrijeme sa svojim prijateljima?«
9. Podskala Škola i učenje sastoji se od 6 čestica. Primjer čestice: »Je li ti u školi dobro išlo?«
10. Podskala Nasilje u školi sastoji se od 3 čestice. Primjer čestice: »Jesu li ti se druge djevojčice i dječaci izrugivali?«

Svoje odgovore na pitanja iz upitnika ispitanici daju na skali Likertovog tipa od 1 (uopće ne) do 5 (uglavnom da). Viši rezultati predstavljaju veći stupanj iskazane kvalitete.² Odgovori koji se traže odnose se na iskustva ispitanika iz prethodnih sedam dana. Cronbach alpha koeficijent pouzdanosti podskala kreće se od 0,72 do 0,90 i ukazuje na dobru do izvrsnu pouzdanost. Cronbach alpha pouzdanost cjelokupne KIDS skale iznosi 0,78. Zakrivljenost (skewness) distribucija svih podskala unutar je raspona [-2,00, 2,00], a zaobljenost (kurtosis) unutar raspona [-7,00, 7,00] stoga se, prema Byrne (2010), ove distribucije mogu smatrati normalnima.

Rezultati istraživanja

Rezultati ispitanika na upitniku CYRM-28

Kako bi se provjerila pretpostavka o postojanju razlika u psihološkoj otpornosti između učenika osnovne škole koji dodatno pohađaju glazbenu školu i učenika koji nisu uključeni u dodatnu glazbenu izobrazbu krenulo se od deskriptivnih statističkih pokazatelja dobivenih na skalama CYRM-28. Dobiveni rezultati grupirani su prema školi i spolu (Tablica 2) zbog namjere da se u nastavku istraži razlika u iskazanoj psihološkoj otpornosti s obzirom na školu i spol ispitanika. Iz pregleda dobivenih aritmetičkih sredina odgovora na pitanja upitnika u promatranim segmentima (škola, spol) prema podskalama upitnika, može se zaključiti da u kontekstu otpornosti ispitanici iskazuju visoko prosječno samopoimanje ($M=4,33$) te percepciju dobrih odnosa s obitelji ($M=4,40$) te nešto nižu percepciju okolinskih čimbenika ($M=3,99$). Dobiveni pokazatelji ukazuju na »slabiju kariku« u propitanom kontekstu otpornosti kod ispitanika – okolinu. Budući da to nije predmet

² To se odnosi na sve podskale osim na podskale Opće raspoloženje i Nasilje u školi koje su u upitniku Kvalitete života okrenute u suprotnom smjeru od ostalih. To znači da, suprotno od svih ostalih podskala upitnika, dobivena procjena 1 na tim podskalama izražava najveću iskazanu kvalitetu života u propitanom segmentu, a procjena 5 najmanju. U konačnici, kako bi se svi rezultati u ovom tekstu mogli jednoznačno čitati, tumačiti i uspoređivati, dobiveni podaci za podskale Opće raspoloženje i Nasilje u školi u Tablici 5 su »rekodirani« – preokrenuti u odnosu na originalno dobivene i prikazani na isti način kao i rezultati ostalih podskala (tako da sada i kod prikaza rezultata na tim skalama 1 predstavlja najmanju, a 5 najveću iskazanu kvalitetu).

ovog istraživanja nećemo o dobivenom rezultatu dodatno raspravljati, ali ovaj nalaz može biti pokazatelj mogućeg smjera budućih istraživanja okolinskog konteksta učenika.

Tablica 2. Rezultati ispitanika na upitniku CYRM-28, ukupno te prema školi i spolu

	Škola koju učenik polazi	Spol ispitanika	M	SD	N
CYRM-28 Ukupan rezultat	osnovna škola	ženski	4,14	,470	66
		muški	4,03	,492	46
		ukupno	4,09	,480	112
	glazbena škola	ženski	4,39	,504	57
		muški	4,34	,360	49
		ukupno	4,37	,442	106
	ukupno	ženski	4,25	,500	123
		muški	4,19	,456	95
		ukupno	4,23	,481	218
CR Obitelj	osnovna škola	ženski	4,27	,687	66
		muški	4,23	,593	46
		ukupno	4,25	,649	112
	glazbena škola	ženski	4,55	,537	57
		muški	4,54	,439	49
		ukupno	4,55	,492	106
	ukupno	ženski	4,40	,636	123
		muški	4,39	,541	95
		ukupno	4,40	,595	218

	Škola koju učenik polazi	Spol ispitanika	M	SD	N
CR Pojedinaac	osnovna škola	ženski	4,35	,437	66
		muški	4,15	,529	46
		ukupno	4,27	,486	112
	glazbena škola	ženski	4,42	,500	57
		muški	4,37	,366	49
		ukupno	4,40	,442	106
	ukupno	ženski	4,38	,467	123
		muški	4,26	,464	95
		ukupno	4,33	,468	218
CR Okruženje	osnovna škola	ženski	3,81	,601	66
		muški	3,75	,631	46
		ukupno	3,79	,611	112
	glazbena škola	ženski	4,23	,666	57
		muški	4,18	,535	49
		ukupno	4,21	,607	106
	ukupno	ženski	4,01	,664	123
		muški	3,97	,618	95
		ukupno	3,99	,643	218

M = aritmetička sredina; SD = standardna devijacija

Levenov test jednakosti varijance (Tablica 3) pokazao je da su varijance unutar skupina homogene za sve skale, osim za podskalu CR Obitelj, stoga dobivene nalaze za ovu podskalu valja uzeti s oprezom.

Tablica 3. Levenov test jednakosti varijance

	F	df1	df2	Sig.
CYRM-28 Ukupan rezultat	1,038	3	214	,377
CR Pojedinač	1,754	3	214	,157
CR Obitelj	2,700	3	214	,047
CR Okruženje	,742	3	214	,528

Rezultati dvosmjerne MANOVA-e pokazuju da postoji statistički značajna razlika za skalu CYRM-28 i sve njezine podskale s obzirom na školu učenika (Tablica 4). Pogledaju li se ranije izneseni dobiveni deskriptivni statistički pokazatelji – aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata u zavisnim varijablama (skale CYRM-28) prema školi i spolu (Tablica 2) koji su na svim skalama viši kod učenika koji pored osnovne idu i glazbenu školu u odnosu na učenike koji idu samo u osnovnu školu – jasno je kako učenici glazbene škole iskazuju statistički značajno veću psihološku otpornost na korištenom upitniku od njihovih vršnjaka koji glazbenu školu ne pohađaju.

Tablica 4. Rezultati dvosmjerne MANOVA za rezultate na CYRM-28 skalama kao zavisnim varijablama te školom i spolom učenika kao nezavisnim varijablama

	Zavisne varijable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Škola	CYRM-28 Ukupan rezultat	4,307	1	4,307	20,170	,001
	CR Pojedinač	1,145	1	1,145	5,387	,021
	CR Obitelj	4,839	1	4,839	14,379	,001
	CR Okruženje	9,573	1	9,573	25,611	,001

Škola* spol	CYRM-28 Ukupan rezultat	,066	1	,066	,310	,578
	CR Pojedinač	,313	1	,313	1,474	,226
	CR Obitelj	,017	1	,017	,049	,825
	CR Okruženje	,001	1	,001	,001	,981

S obzirom na školu i spol ispitanika, statistička značajnost efekta interakcije škole i spola nije se pokazala ni na jednoj skali upitnika CYRM-28 (Tablica 4). Pokazalo se da se na osnovi spola može odrediti samo 1,7 % varijance rezultata ($\eta^2=0,017$ uz interval pouzdanosti od -0,003 do 0,248), što dodatno govori o niskoj veličini efekta spola na dobivene rezultate.

Rezultati ispitanika na upitniku KIDS

Kako bi se provjerila pretpostavka o postojanju razlika u kvaliteti života, odnosno životnoj prilagodbi između učenika osnovne škole koji dodatno pohađaju glazbenu školu i učenika koji nisu uključeni u dodatnu glazbenu izobrazbu ovdje se krenulo od deskriptivnih statističkih pokazatelja dobivenih na skalama KIDS. Ukupni dobiveni rezultati grupirani su prema školi i spolu (Tablica 5) zbog namjere da se u nastavku istraži razlika u iskazanoj kvaliteti života s obzirom na školu i spol ispitanika.

Iz pregleda dobivenih aritmetičkih sredina odgovora na pitanja upitnika u promatranim segmentima (škola, spol) prema podskalama upitnika može se zaključiti da su one, u kontekstu kvalitete života, relativno visoke. Ispitanici visoko procjenjuju osjećaj sigurnosti na podskali Nasilje u školi ($M=4,56$), financijsko stanje na skali Novčana pitanja ($M=4,45$) te kvalitetu obiteljskog života na skali Život u obitelji ($M=4,38$). Istovremeno, niži iskazi dobiveni su na skalama Škola i učenje ($M=3,62$), Tjelesna aktivnost i zdravlje ($M=3,63$) te Opće raspoloženje ($M=3,47$). To s jedne strane govori o relativno kvalitetnom životnom okruženju ispitanika, dok s druge strane pokazuje kako ni to okruženje nije imuno na deficite u kontekstu kvalitete života koji su karakteristični za današnje društvo – od propitivanja škole i učenja

do manjka tjelesne aktivnosti i boljeg općeg raspoloženja, pri čemu ne treba zaboraviti međusobno uzročno-posljedičnu povezanost dvaju po-tonjih (Žigman, Ružić 2008).

Tablica 5. Rezultati ispitanika na skali KIDS, ukupno te prema školi i spolu

	Škola koju učenik polazi	spol ispitanika	M	SD	N
KIDS aktivnost i zdravlje	osnovna škola	ženski	3,56	,590	66
		muški	3,87	,519	46
		ukupno	3,69	,581	112
	glazbena škola	ženski	3,45	,714	57
		muški	3,70	,619	49
		ukupno	3,57	,680	106
	ukupno	ženski	3,51	,649	123
		muški	3,78	,576	95
		ukupno	3,63	,632	218
KIDS osjećaji	osnovna škola	ženski	3,86	,994	66
		muški	3,85	,966	46
		ukupno	3,86	,978	112
	glazbena škola	ženski	4,18	,830	57
		muški	4,27	,726	49
		ukupno	4,22	,782	106
	ukupno	ženski	4,01	,932	123
		muški	4,07	,872	95
		ukupno	4,04	,905	218

KIDS opće raspoloženje*	osnovna škola	ženski	3,19	,912	66
		muški	3,38	,864	46
		ukupno	3,27	,893	112
	glazbena škola	ženski	3,53	,981	57
		muški	3,85	,915	49
		ukupno	3,68	,960	106
	ukupno	ženski	3,35	,956	123
		muški	3,62	,918	95
		ukupno	3,47	,947	218
KIDS o tebi	osnovna škola	ženski	3,71	,899	66
		muški	4,08	,767	46
		ukupno	3,86	,864	112
	glazbena škola	ženski	4,00	,937	57
		muški	4,26	,786	49
		ukupno	4,12	,877	106
	ukupno	ženski	3,84	,924	123
		muški	4,18	,778	95
		ukupno	3,99	,878	218
KIDS slobodno vrijeme	osnovna škola	ženski	3,39	1,055	66
		muški	3,87	,884	46
		ukupno	3,59	1,013	112
	glazbena škola	ženski	3,71	,858	57
		muški	3,82	1,011	49
		ukupno	3,76	,929	106
	ukupno	ženski	3,54	,978	123
		muški	3,85	,947	95
		ukupno	3,67	,975	218

	Škola koju učenik polazi	spol ispitanika	M	SD	N
KIDS život u obitelji	osnovna škola	ženski	4,11	,969	66
		muški	4,25	,868	46
		ukupno	4,17	,927	112
	glazbena škola	ženski	4,53	,598	57
		muški	4,67	,399	49
		ukupno	4,59	,518	106
	ukupno	ženski	4,30	,841	123
		muški	4,47	,697	95
		ukupno	4,38	,784	218
KIDS novčana pitanja	osnovna škola	ženski	4,52	,649	66
		muški	4,31	,890	46
		ukupno	4,43	,760	112
	glazbena škola	ženski	4,57	,732	57
		muški	4,37	1,012	49
		ukupno	4,47	,874	106
	ukupno	ženski	4,54	,686	123
		muški	4,34	,950	95
		ukupno	4,45	,816	218
KIDS prijatelji	osnovna škola	ženski	4,09	,855	66
		muški	3,88	,856	46
		ukupno	4,01	,858	112
	glazbena škola	ženski	4,18	,751	57
		muški	4,04	,693	49
		ukupno	4,11	,725	106
	ukupno	ženski	4,13	,807	123
		muški	3,96	,776	95
		ukupno	4,06	,796	218

KIDS škola i učenje	osnovna škola	ženski	3,28	,875	66
		muški	3,29	,974	46
		ukupno	3,29	,913	112
	glazbena škola	ženski	4,06	,793	57
		muški	3,88	,978	49
		ukupno	3,98	,883	106
	ukupno	ženski	3,64	,922	123
		muški	3,60	1,015	95
		ukupno	3,62	,962	218
KIDS nasilje u školi*	osnovna škola	ženski	4,72	,577	66
		muški	4,49	,762	46
		ukupno	4,63	,665	112
	glazbena škola	ženski	4,70	,569	57
		muški	4,64	,573	49
		ukupno	4,67	,569	106
	ukupno	ženski	4,71	,571	123
		muški	4,57	,672	95
		ukupno	4,65	,619	218

M = aritmetička sredina; SD = standardna devijacija

* Vidi bilješku 2.

Levenov test jednakosti varijance (Tablica 6) pokazao je da su varijance unutar skupina homogene za sve skale osim za podskalu KIDS život u obitelji pa dobivene nalaze za ovu subskalu valja uzeti s oprezom.

Tablica 6. Levenov test jednakosti varijance

	F	df1	df2	Sig.
KIDS aktivnost i zdravlje	2,411	3	214	,068
KIDS osjećaji	2,335	3	214	,075
KIDS opće raspoloženje	,913	3	214	,435

KIDS o tebi	1,454	3	214	,228
KIDS slobodno vrijeme	,904	3	214	,440
KIDS život u obitelji	7,110	3	214	,001
KIDS novčana pitanja	2,013	3	214	,113
KIDS prijatelji	,916	3	214	,434
KIDS škola i učenje	,866	3	214	,460
KIDS nasilje u školi	1,960	3	214	,121

Rezultati dvosmjerne MANOVA-e (Tablica 7) pokazuju da postoji statistički značajna razlika s obzirom na školu koju učenici pohađaju za sljedeće podskale upitnika KIDS: Osjećaji, Opće raspoloženje, O tebi, Život u obitelji i Škola i učenje.

Pogledaju li se ranije izneseni dobiveni deskriptivni statistički pokazatelji – aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata u zavisnim varijablama (skale KIDS) prema školi i spolu (Tablica 5) koji su na svim KIDS skalama na kojima je dobivena statistički značajna razlika (Tablica 7) viši kod učenika koji pored osnovne pohađaju i glazbenu školu u odnosu na učenike koji idu samo u osnovnu školu – jasno je kako učenici glazbene škole iskazuju statistički značajno veću kvalitetu života (bolju prilagodbu) od njihovih vršnjaka koji glazbenu školu ne pohađaju i to na svim podskalama korištenog upitnika na kojima je statistički značajna razlika nađena.

Tablica 7. Rezultati dvosmjerne MANOVA za rezultate na KIDS skalama kao zavisnim varijablama te školom i spolom učenika kao nezavisnim varijablama

	Zavisne varijable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Škola	KIDS aktivnost i zdravlje	1,024	1	1,024	2,684	,103
	KIDS osjećaji	7,262	1	7,262	9,132	,003
	KIDS opće raspoloženje	8,854	1	8,854	10,425	,001
	KIDS o tebi	2,953	1	2,953	4,004	,047
	KIDS slobodno vrijeme	,985	1	,985	1,065	,303

Škola	KIDS život u obitelji	9,185	1	9,185	16,037	,001
	KIDS novčana pitanja	,141	1	,141	,213	,645
	KIDS prijatelji	,801	1	,801	1,267	,262
	KIDS škola i učenje	25,258	1	25,258	31,131	,001
	KIDS nasilje u školi	,230	1	,230	,603	,438
Škola* spol	KIDS aktivnost i zdravlje	,060	1	,060	,157	,692
	KIDS osjećaji	,125	1	,125	,158	,692
	KIDS opće raspoloženje	,250	1	,250	,294	,588
	KIDS o tebi	,146	1	,146	,199	,656
	KIDS slobodno vrijeme	1,832	1	1,832	1,982	,161
	KIDS život u obitelji	,001	1	,001	,001	,986
	KIDS novčana pitanja	,001	1	,001	,002	,969
	KIDS prijatelji	,064	1	,064	,101	,751
	KIDS škola i učenje	,498	1	,498	,614	,434
KIDS nasilje u školi	,351	1	,351	,920	,339	

S obzirom na školu i spol ispitanika, statistička značajnost efekta interakcije škole i spola nije se pokazala ni na jednoj podskali upitnika KIDS (Tablica 7).

Rasprava

Rezultati dvosmjerne analize varijance u ovom istraživanju (Tablica 4) pokazali su postojanje statistički značajne razlike kod dobivenih rezultata upitnika psihološke otpornosti (CYRM-28) između ispitanika-učenika, s obzirom na školu koju pohađaju. Budući da su prethodno dobiveni deskriptivni statistički pokazatelji – aritmetičke sredine rezultata prema školi i spolu (Tablica 2) na svim skalama viši kod učenika koji pored općeobrazovne osnovne pohađaju i osnovnu glazbenu školu – može se zaključiti te ujedno i prihvatiti prva hipoteza istraživanja da učenici koji pored općeobrazovne osnovne pohađaju i osnovnu glazbenu školu iskazuju statistički značajno višu psihološku otpornost u odnosu na njihove vršnjake koji pohađaju samo općeobrazovnu osnovnu školu.

Druga hipoteza istraživanja – učenici koji pored općeobrazovne osnovne škole pohađaju i osnovnu glazbenu školu iskazuju statistički značajno višu kvalitetu života u odnosu na njihove vršnjake koji pohađaju samo općeobrazovnu osnovnu školu – prihvaćena je djelomično. Naime, za podskale upitnika kvalitete života (KIDS) Osjećaji, Opće raspoloženje, O tebi, Život u obitelji te Škola i učenje rezultati dvosmjerne analize varijance (Tablica 7) pokazali su postojanje statistički značajne razlike kod dobivenih rezultata upitnika između ispitanika-učenika s obzirom na školu koju pohađaju. Na ostalim podskalama upitnika te se razlike nisu pokazale. Budući da su prethodno dobiveni deskriptivni statistički pokazatelji – aritmetičke sredine rezultata prema školi i spolu (Tablica 5) na navedenim podskalama na kojima je dobivena statistički značajna razlika viši kod učenika koji pored općeobrazovne osnovne pohađaju i osnovnu glazbenu školu – u tom je dijelu hipoteza prihvaćena.

Prema dobivenim nalazima u kojima se statistička značajnost efekta interakcije škole i spola nije pokazala ni kod upitnika otpornosti (Tablica 4) ni kod upitnika kvalitete života (Tablica 7), treća hipoteza – da u promatranim varijablama psihološke otpornosti postoji statistički značajna razlika između djevojčica i dječaka koji pored općeobrazovne osnovne idu i u osnovnu glazbenu školu te između djevojčica i dječaka koji idu samo u općeobrazovnu osnovnu školu, kao i četvrta hipoteza ovog rada – da u promatranim varijablama kvalitete života postoji statistički značajna razlika između djevojčica i dječaka koji pored općeobrazovne osnovne idu i u osnovnu glazbenu školu te između djevojčica i dječaka koji idu samo u općeobrazovnu osnovnu školu – nisu mogle biti prihvaćene.

Premda u dostupnoj literaturi nisu nađeni radovi koji istražuju povezanost bavljenja glazbom u osnovnoj glazbenoj školi s psihološkom otpornošću i kvalitetom života učenika, nalazi ovoga rada nisu u suprotnosti s radovima srodne tematike autora koji ističu kako bavljenje glazbom utječe na kvalitetu života i psihološku dobrobit (Krause *et al.*, 2019; Laukka, 2007), kako se glazba može koristiti u muzikoterapiji (Crnković, 2019), kako glazba utječe na dobrobit u zajednici (Kirby *et al.*, 2019) te kako poboljšava pojam o sebi (Scalas *et al.*, 2017).

U istom smjeru govore i rezultati istraživanja sudjelovanja učenika u različitim izvannastavnim aktivnostima koje im omogućavaju

razvoj talenata i povezanost s mentorima, potvrđujući da su te dodatne aktivnosti povezane s većom psihološkom otpornošću djeteta (Masten, 2015). Specifični talenti, poput glazbenog, zaštitni su činitelj otpornosti djece jer se ona mogu usmjeriti na taj dio kad im ostale stvari u životu postanu teške (Rijavec *et al.*, 2008). Istražujući pak kvalitetu života, Cheung *et al.* (2019) nalaze kako glazbena aktivnost poboljšava kvalitetu života siromašne predškolske djece čak i kad obuka traje samo 3 mjeseca.

Slične nalaze ovom radu – nepostojanje statistički značajne razlike u iskazima osobnog doživljaja kvalitete života prema spolu – dobile su Vuletić i Mujkić (2002) koje su istraživale kvalitetu života populacije dobi između 17 i 87 godina. Za razliku od njih, istraživanje Juranko (2016) na uzorku srednjoškolaca pokazalo je statistički značajno veće zadovoljstvo u tjelesnoj, psihološkoj i okolinskoj domeni kvalitete života kod dječaka.

Premda smo našim istraživanjem utvrdili postojanje razlika u psihološkoj otpornosti i kvaliteti života u korist učenika glazbene škole, ono nam ne daje odgovor na pitanje što je sve u podlozi tih razlika. Prema modelima otpornosti koji su orijentirani na pojedinca, razlike bi se mogle pripisati nasljednim faktorima, osobinama ličnosti ili kognitivnim sposobnostima (Masten, 2015), dok bi, prema modelima koji su fokusirani na različite varijable i multivarijatne statističke analize, objašnjenje mogli potražiti u kulturi i kontekstu u kojemu dijete odrasta. Danas se preporuča pristup koji istovremeno uzima u obzir i usmjerenost na snage pojedinca i metode fokusirane na različite okolinske varijable (Masten, 2015).

Motte-Haber (1999) smatra da je bavljenje glazbom kod djece većim dijelom rezultat poticaja kojima su izložena nego nekih urođenih mehanizama, a djeca koja polaze glazbenu školu sasvim sigurno primaju više poticaja nego njihovi vršnjaci, i unutar obitelji i u glazbenoj školi. Budući da pohađanje glazbene škole pretpostavlja i dodatne troškove za roditelje (primjerice nabavka glazbenog instrumenta, literature, troškovi prijevoza), glazbenu školu češće pohađaju djeca iz obitelji boljeg socioekonomskog statusa. Kad govorimo o otpornosti, viši socioekonomski status jedan je od češće spominjanih zaštitnih faktora (Cefai, 2018) pa bi to također mogao biti dodatni razlog veće psihološke otpornosti, ali i kvalitete života djece koja pohađaju glazbenu školu.

Ne treba zaboraviti da je kvaliteta života mladih, primjerice dostupnost obrazovanja i društveni položaj, u Hrvatskoj snažno određena resursima i mogućnošću potpore od strane njihove obitelji (Gvozdanović *et al.*, 2019).

U budućim bi istraživanjima povezanosti psihološke otpornosti i kvalitete života s glazbenim aktivnostima u glazbenoj školi trebalo prikupiti još neke podatke o učenicima i njihovom okruženju, poput socio-ekonomskog statusa obitelji, osobina ličnosti ili inteligencije, te dodatno usporediti karakteristike učitelja općeobrazovnih osnovnih i osnovnih glazbenih škola.

Zaključak

Dobiveni rezultati ovoga rada ukazali su na postojanje statistički značajno više psihološke otpornosti kod učenika koji pored općeobrazovne osnovne pohađaju i osnovnu glazbenu školu u odnosu na njihove vršnjake koji pohađaju samo općeobrazovnu osnovnu školu. Isti se odnos u korist prvih pokazao i na velikom dijelu propitanih varijabli kvalitete života (Osjećaji, Opće raspoloženje, O tebi, Život u obitelji, Škola i učenje). Statistički značajne razlike s obzirom na interakciju škole i spola u promatranim varijablama psihološke otpornosti i kvalitete života nisu nađene.

Ukupni dobiveni rezultati ovoga istraživanja koji snažno ukazuju na bavljenje glazbom kao mogući zaštitni faktor u razvoju otpornosti i kvalitete života kod djece mogli bi se u budućnosti koristiti prilikom razvoja programa otpornosti učenika osnovnih škola. U tim je programima važna orijentacija na djelotvorne zaštitne faktore kakvima se u ovome radu pokazalo pohađanje glazbene škole. Rezultate ovoga istraživanja trebalo bi daljnjim istraživanjima dodatno osnažiti. Ipak, temeljem rezultata cijelog korpusa istraživanja u čije se rezultate uklapaju i ovdje dobiveni rezultati, dobrobit izvannastavnih aktivnosti nije sporna. Djecu bi zato, u skladu s njihovim interesima, valjalo uključivati u izvannastavne aktivnosti kad god je to moguće, a jedna od aktivnosti koja se može preporučiti zasigurno je bavljenje glazbom u glazbenoj školi.

Literatura

- Aristotel (1992), *Politika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Belošević, Matea; Ferić, Martina (2020), »Čimbenici individualne otpornosti i zadovoljstvo obiteljskim životom: Percepcija srednjoškolaca grada Zagreba«, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 56(1), str. 73–84. doi: <https://doi.org/10.31299/hrri.56.1.6>
- Brdanović, Davor (2013), »Glazba u 21. stoljeću – između dokolice i kiča«, *Nova prisutnost*, 11(1), str. 89–100.
- Brdanović, Davor (2015), »Glazbena darovitost i obrazovni sustav«, *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja*, 64(4), str. 661–678.
- Brdanović, Davor (2017), »Glazbeno obrazovanje i obrazovanje glazbom – neiskorišteni obrazovni potencijal«, u: Vidulin, Sabina (ur.), *Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih promjena 5, zbornik radova s Petog međunarodnog simpozija glazbenih pedagoga*, Pula: Muzička akademija Sveučilišta Jurja Dobrića u Puli, str. 431–446.
- Brdanović, Davor (2019), »Očekivanja učenika od obrazovanja u glazbenoj školi«, *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 30, str. 639–663. doi: <https://doi.org/10.21857/yq32oh4rp9>
- Breitenfeld, Darko; Majsec Vrbančić, Valerija (2011), *Muzikoterapija*, Zagreb: Music play.
- Byrne M., Barbara (2010), *Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming* (2nd ed.), New York: Routledge.
- Campbell, Don (2005), *Mozart efekt*, Čakovec: Dvostruka duga.
- Cefai, Carmel (2018), »Razvijanje otpornosti u male djece«, u: Grgurić, Josip; Jovančević, Milivoj (ur.), *Preventivna i socijalna pedijatrija*, Zagreb: Medicinska naklada, str. 7–9.
- Cheung Tan, Ankie; Long Kwan Ho, Laurie; Ka Ho, Yan; Ka Wai Lam, Katherine; Kwan Chung, Oi (2019), »Effectiveness of a musical training programme in promoting happiness and quality of life of underprivileged preschool children«, *Journal of Clinical Nursing*, 28(23–24), str. 4412–4423. doi: <https://doi.org/10.1111/jocn.15023>
- Creech, Andrea; Hallam, Susan; McQueen, Hilary; Varvarigou, Maria (2013), »The power of music in the lives of older adults«, *Research Studies in Music Education*, 35(1), str. 87–102. doi: <https://doi.org/10.1177/1321103X13478862>
- Crnković, Danijel (2019), *Muzikoterapija, umjetnost glazbe kroz umijeće liječenja*, Zagreb: Klinički bolnički centar (KBC) Sestre milosrdnice; Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Gvozdanović, Anja; Ilišin, Vlasta; Adamović, Mirjana; Potočnik, Dunja; Baketa, Nikola; Kovačić, Marko (2019), *Youth study Croatia 2018/2019*, Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.
- Jackson, Nina (2009), *Mala knjiga glazbe za učionicu*, Lekenik: Ostvarenje d.o.o.

- Juranko, Dora (2016), *Rodne razlike u kvaliteti života između srednjoškolaca*, diplomski rad, Zagreb: Kineziološki fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Kirby L., Melissa; Krause E., Amanda; Dieckmann, Samantha; Davidson W., Jane (2019), »Planning and executing a music-based community action research project for community well-being: An Australian primary school case study«, *'Building Bridges' in Applied Arts and Health, Education and Community*, An International Arts & Wellbeing Conference, Ironbridge, UK. Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Melissa_Kirby8 [1. 6. 2020.]
- Krause E., Amanda; North C., Adrian; Davidson W., Jane (2019), »Individual difference correlates of continuing versus ceasing musical participation«, *Psychology of Music*, advanced online publication. doi: <https://doi.org/10.1177/0305735619874109>
- Laukka, Petri (2007), »Uses of music and psychological well-being among the elderly«, *Journal of Happiness Studies*, 8, str. 215–241. doi: <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9024-3>
- Levitin, Daniel (2016), *Mozak i muzika*, Zagreb: Vuković & Runjić.
- Liebenberg, Linda; Ungar, Michael; LeBlanc C., John (2013), »The CYRM-12: A brief measure of resilience«, *Canadian Journal of Public Health*, 104(2), str. 131–135.
- Liebenberg, Linda; Ungar, Michael; van de Vijver, Fons (2012), »Validation of the Child and Youth Resilience Measure-28 (CYRM-28) among Canadian youth«, *Research on Social Work Practice*, 22(2), str. 219–226.
- Lorger, Marija (2011), *Sport i kvaliteta života mladih*, doktorska disertacija, Zagreb: Kineziološki fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Masten, Ann S. (2015), *Ordinary Magic: Resilience in Development*, New York, London: The Guilford Press.
- Masten, Ann S.; Reed J., Marie-Gabrielle (2002), »Resilience in Development«, u: Snyder C., Richard; Lopez J., Shane (ur.), *The Handbook of Positive Psychology*, New York: Oxford University Press, str. 74–88. Dostupno na: http://phd.meghan-smith.com/wp-content/uploads/2015/07/0006masten_reed_resilience-development_2002.pdf [12. 11. 2019.]
- Motte-Haber, de la, Helga (1990), *Psihologija glasbe*, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Motte-Haber, de la, Helga (1999), *Psihologija glasbe*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Pulla, Venkat (2019), »Some aspects of coping and resilience«, *International Journal of Social Work and Human Services Practice*, 7(3), str. 31–39. doi: <https://doi.org/10.13189/ijrh.2019.070301>
- Reverdito S., Riller; Carvalho M., Humberto; Galatti R., Larissa; Scaglia J., Alcides; Goncalves E., Carlos; Paes R., Roberto (2017), »Effects of youth participation in extra-curricular sport programs on perceived self-efficacy: A multilevel analysis«, *Perceptual and Motor Skills*, 124(3), str. 569–583. doi: <https://doi.org/10.1177/0031512517697069>

- Rijavec, Majda; Miljković, Dubravka; Brdar, Ingrid (2008), *Pozitivna psihologija*, Zagreb: IEP-D2.
- Rutter, Michael (2006), »Implications of resilience concepts for scientific understanding«, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), str. 1–12. doi: <https://doi.org/10.1196/annals.1376.002>
- Scalas L., Francesca; Marsh W., Herbert; Wispoel, Walter; Morin J. S., Alexandre; Wen, Zhonglin (2017), »Music self-concept and self-esteem formation in adolescence: A comparison between individual and normative models of importance within a latent framework«, *Psychology of Music*, 45(6), str. 763–780. doi: <https://doi.org/10.1177/0305735616672317>
- Seidman, Edward; Pederson, Sara (2003), »Holistic contextual perspectives on risk, protection, and competence among low-income urban adolescents«, u: Luthar S., Suniya (ur.), *Resilience and Vulnerability*, New York: Cambridge University Press, str. 318–343. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511615788.015>
- Sneed R., Joel; Cohen, Patricia; Chen, Henian; Johnson G., Jeffrey; Gilligan, Carol; Crawford N., Thomas; Kasen, Stephanie (2006), »Gender differences in the age-changing relationship between instrumentality and family contact in emerging adulthood«, *Developmental Psychology*, 42(5), str. 787–797. doi: <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.5.787>
- Sharda, Megha; Silani, Giorgia; Specht, Karsten; Tillmann, Julian; Nater, Urs; Gold, Christian (2019), »Music therapy for children with autism: Investigating social behaviour through music«, *The Lancet. Child & Adolescent Health*, 3(11), str. 759–761. doi: [https://doi.org/10.1016/s2352-4642\(19\)30265-2](https://doi.org/10.1016/s2352-4642(19)30265-2)
- Spitzer, Manfred (2018), *Digitalna demencija*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- The Kidscreen Group Europe (2006), *The Kidscreen Questionnaires – Quality of life questionnaires for children and adolescents*, Handbook, Lengerich: Pabst Science Publishers.
- Toyoshima, Kumiko; Fukui, Hajime; Kuda, Kiyoto (2011), »Piano playing reduces stress more than other creative art activities«, *International Journal of Music Education*, 29(3), str. 257–264. doi: <https://doi.org/10.1177/02557614111408505>
- Ungar, Michael (2008), »Resilience across cultures«, *The British Journal of Social Work*, 38(2), str. 218–235.
- Ungar, Michael; Liebenberg, Linda (2011), »Assessing resilience across cultures using mixed methods: Construction of the child and youth resilience measure«, *Journal of Mixed Methods Research*, 5(2), str. 126–149. doi: <https://doi.org/10.1177/1558689811400607>
- Vanderbilt-Adriance, Ella; Shaw S., Daniel (2008), »Conceptualizing and re-evaluating resilience across levels of risk, time, and domains of competence«, *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11(1–2), str. 30–58. doi: <https://doi.org/10.1007/s10567-008-0031-2>
- Vijeće za djecu Vlade RH (2003), *Etički kodeks istraživanja s djecom*, Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Vuletić, Gorka; Mujkić, Aida (2002), »Što čini osobnu kvalitetu života: Studija na uzorku hrvatske gradske populacije«, *Liječnički vjesnik*, 124(supl.2), str. 64–70.

Žigman, Ana; Ružić, Lana (2008), »Utjecaj tjelesne aktivnosti na raspoloženje – fiziološki mehanizmi«, *Hrvatski športskomedicinski vjesnik*, 23, str. 75–82.

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND QUALITY OF LIFE: DIFFERENCES BETWEEN PRIMARY SCHOOL AND MUSIC SCHOOL STUDENTS

Renata Miljević-Ridički, Davor Brđanović

The aim of this research was to see if there is a difference in the psychological resilience and quality of life of pupils attending elementary school and pupils attending both elementary school and elementary music school. The research also examined the potential gender differences in the results with respect to the school the pupils attended. The research included pupils of comparable age – those in the final years of elementary school and in the final years of elementary music school. The convenience sample consisted of a total of 218 pupils (112 elementary school pupils and 106 pupils who attend both elementary school and elementary music school). Ungar's Child and Youth Resilience Measure (CYRM-28) was used, as well as the Croatian version of the Kidscreen Questionnaire-52 (KIDS). The results are presented through descriptive statistics and processed by a two-way analysis of variance. The results show that pupils who attend both elementary school and elementary music school are more resilient with better life adjustment than pupils who attend only elementary school. There were no gender differences with respect to the school that the pupils attended. The results of the research show engagement in music as a potential protective factor in the development of psychological resilience and life adjustment in children.

Keywords: *pupils, music, Kidscreen Questionnaire, Ungar's Child and Youth Resilience Measure, protective factors, life adjustment*